

האם זה בסדר להביא ילדים לעולם?

מיהן קריסט

כיפות הקרח בקטבים נמסות. האם זה בסדר להביא ילדים לעולם? ארצות עולות באש. האם זה בסדר להביא ילדים לעולם? הבית מוצף, יבולי השנה כשלו, הקהילה נמלטת על נפשה. האם זה בסדר להביא ילדים לעולם? במובן מסוים, השאלה הזאת בלתי אפשרית

יולי 2021

דעתי רק שאני צריכה לשרוד", כותבת גיין לזר על תהליך הלידה:

דחפתי חזק פשוט כי זאת הייתה הדרך היחידה להוציא אותו החוצה. ובגלל שהדחיפה היא לא דחף אלא **תביעה**, שגופך - שהפך פתאום לאויב - תומך בה בכל האלימות העומדת לרשותו, [...] דחפתי בכל הכוח, וחוויתי לרגע את מה שארגיש במשך שעות עם ילדי הבא - את הוודאות של מותי הקרב.

"כדי להוציא את התינוק החוצה", כותבת מגי נלסון, "את חייבת להיות מוכנה להתפרק לחתיכות". "העובדה שפילסתי את דרכי לעבר המוות בלי אשליות בעודי נותנת חיים", כותבת קרול מאסו, "מופלאה כשלעצמה".

לא כולן מתארות את הלידה כמפגש עם המוות: יש לידות אקסטטיביות, לידות אורגזמיות, לידות טראומטיות, ומה שהוא טראומטי עבור האחת אינו בהכרח כזה עבור האחרת. האופן שבו אנחנו מבינות חוויות כאלה היה תלוי תמיד באקראיות הביולוגית ובנסיבות הזמן והמקום, המגדר, המעמד והגזע.

במדינות המתועשות, שבהן שירותי הבריאות הקשורים בהיריון ובלידה נגישים יותר - גם אם בהחלט לא לכולן - הולדת צאצאים ביולוגיים הפכה לעניין של בחירה. שיטות למניעת היריון רווחו גם הרבה לפני המצאת הגלולה, אבל המחשבה כי הבאת ילדים לעולם נתונה לבחירה היא עניין חדש יחסית. בה בעת, התפתחויות שחלו בטכנולוגיות הפיריון הנגישו מאוד את ההורות, לפחות למי שיש להם האמצעים

להשתמש בטכנולוגיות החדשות. המכניקה של ההיריון והלידה עברה מהפך בזכות הפריות מבחנה ושיטות להקפאת ביציות: היריון מתאפשר כיום להטרוסקסואלים ולקווירים, מחוץ ליחסי זוגיות וגם במסגרת יחסים עם יותר מאדם יחיד. הוא עשוי להיות היריון של פונדקאית הנושאת עובר עבור חברים או עבור לקוחות. וההרה עשויה להיות גבר טרנס, או מי שמזדהה כא-בינארית.

לפני שנים אחדות נולד בשבדיה, לראשונה בעולם, תינוק לאישה שהריונה התאפשר בזכות השתלת הרחם של אימה בגופה שלה; התינוק התפתח באותו רחם שנשא את אימו. בברזיל נולדה בשנת 2018 תינוקת לאישה שקיבלה רחם מתורמת שמתה, וכך גם בצפון אמריקה ביוני 2019. ההליך הזה העניק תקוות פרויון לנשים טרנסיות המבקשות לשאת ילדים משלהן. בינתיים, לפחות, נדמה שהרחם נחוץ עדיין כדי להביא תינוקות לעולם, אם כי חוקרים בבית החולים לילדים בפילדלפיה הצליחו להשלים את הריונם של פגי טלאים בתוך רחם מלאכותי - מתקן שביסודו הוא שקית פלסטיק שצינור אחד מכניס לתוכה מי שפיר וצינור שני מוציא אותם החוצה. הניסויים בבני אדם אמנם יחלו בעוד כמה שנים לכל הפחות, אבל בעתיד סביר להניח שגרסה כלשהי של המתקן תשמש גם לעוברים אנושיים לקראת סוף ההיריון. ייתכן שיהיה זה צעד ראשון לעבר רחם מלאכותי מורכב יותר שיוכל לתמוך בעוברים אנושיים כבר משלב התפתחות מוקדם - דבר שאולי היה מתקבל בברכה אצל שולמית פיירסטון, שקראה "לשחרר את הנשים מעריצות הביולוגיה שלהן בכל דרך אפשרית".

אם נאריך חיים מספיק, לא נמות כנראה מבלי שנסקול לפחות את המשמעות של הבאת חיים חדשים לעולם. בין שיהיו לנו ילדים ובין שלא, בין שנרצה בהם, נחשוש מהם או שניהם כאחד, בין שנהיה בטוחים ברצוננו שלא להתרבות לעולם ובין שנגלה שאיננו יכולים להתרבות, בשלב כלשהו בחיינו נתמודד עם שאלת ההורות הביולוגית. אם אתם קוראים את המשפט הזה, אין ספק כמעט שבשלב מסוים בחייכם הפנטזיה המודרנית על בחירה ושליטה תלחש לפנטזיית העצמי העתיקה שהולדת ילדים היא אכן עניין של בחירה. אולי תחשבו על כך בפיגימה מול הטוסטר ואולי באוטובוס בדרך לעבודה, תוך בהייה בזוויות האפורות הישרות של בניין מגורים עירוני; אולי יעלה הדבר בדעתכם בשעת ריקוד ברגליים יחפות, ואולי במיטה בלילה חם של נדודי שינה. ואז תחליטו לכאן או לכאן. או שלא תחליטו. או שתרגישו - מתוך זעם, או צער, או הקלה - שהחלטה התקבלה בשבילכם. אבל פנטזיית הבחירה מתפוגגת במהירות כאשר תופסים שהתנאים לשגשוג אנושי מתחלקים באופן בלתי שוויוני כל כך, ושבעידן של אסון אקולוגי אנחנו עומדים בפני מנעד עתידים אפשריים שבהם התנאים האלה לא בהכרח יוסיפו להתקיים.

ערב אחד בפברואר 2019 עמדה חברת הקונגרס הדמוקרטית אלכסנדרה אוקסיו-קורטז במטבח וחתכה ירקות בזמן שדיברה בשידור חי אל מיליוני עוקביה באינסטגרם. "כוכב הלכת שלנו עומד בפני אסון אם לא נסיט את הספינה ממסלולה", היא אמרה, והרימה עיניים מקרש חיתוך מכוסה קליפות דלורית. "יש קונצנזוס מדעי על כך שחיייהם של ילדים הולכים להיות קשים מאוד". ידיה ריחפו אל שולי הסוודר שלבשה, ואז לקו המותן של מכנסיה, והיא סידרה אותם בהיסח הדעת. "ואני חושבת שזה מביא צעירים לשאלה לגיטימית, כאילו, אם... " היא השתתקה רגע כדי לחשוב על הניסוח המדויק, "אם זה עדיין בסדר להביא ילדים לעולם". דבריה הולידו שטף תגובות שעסקו בשאלה אם צריך או לא צריך

להתרבות. אבל השאלה הקשה אם להביא ילדים לעולם זה בסדר - השאלה על חובותינו האחד לשני, ולילדים שטרם נולדו - נותרה בעינה. במילותיה של אוקסיו-קורטז, יש "פשוט שאלה מוסרית בסיסית: מה לעשות?"

הולך ומתחוויר שאנו חיים בתקופה שבה החיים עלי אדמות מתערערים באופן קיצוני, ושהערעור הזה מסבך את המעשה של הבאת ילדים לעולם בדרכים שהחברה האנושית טרם התמודדה איתן. אין לנו שפה מתאימה לדבר על כך שילד שנולד היום יחיה בעולם חם יותר מבכל זמן מאז התפתחות הציוויליזציה האנושית. עצם המחשבה משתבשת. הלשון נכשלת. איך מדברים על הולדת ילדים כאשר אנו שומעים שגם אם פליטות הפחמן ירדו מחר בבוקר לאפס - מידה כלשהי של התחממות גלובלית מגולמת בסביבה למשך עוד עשור לפחות, בגלל כמות הפחמן שכבר שחררנו לאטמוספירה? או כאשר טוענים שאולי חצינו כבר נקודות אל-חזור כלשהן, ולכך יש השפעות שהחוקרים אינם מבינים עדיין? אנחנו יודעים מספיק כדי להבין שכבר כיום אנשים מתמודדים עם השלכות ההתחממות הגלובלית. אנחנו יודעים שסיכוני האקלים וההשפעות החמורות ביותר של האסון האקולוגי אינם מתחלקים שווה בשווה בין גזעים, מעמדות ומגדרים, או בין המדינות המתועשות והמתפתחות; רבים נתונים כבר כעת לתנאים שהם "סוף העולם". אנחנו יודעים שכדי למנוע את חורבן של קהילות פגיעות וכדי להימנע מסכנות של רעב המוני, קריסת ציוויליזציה והכחדת מינים - צריך לשחרר את הכלכלה העולמית מן התלות בפחמן, וככל שנמהר לעשות זאת כן ייטב. ופחמן אינו הבעיה היחידה; הפעילות האנושית גורמת לפגיעה נוראה בקרקעות, לזיהום כימי ולקריסה אקולוגית. אנחנו עדים לצמצום מחריד של המגוון הביולוגי. הכחדת מינים. מיקרופלסטיק. מושבות דבורים. "אזורים מתים" בים. כל אם ביולוגית על פני כדור הארץ נושאת היום די. די. טי. בחלב שיונקים צאצאיה.

כיפות הקרח בקטבים נמסות. האם זה בסדר להביא ילדים לעולם? אוסטרליה עולה באש. האם זה בסדר להביא ילדים לעולם? הבית שלי מוצף, יבולי השנה כשלו, הקהילה שלי נמלטת על נפשה. האם זה בסדר להביא ילדים לעולם? במובן מסוים, השאלה הזאת בלתי אפשרית. המעבר הרטורי המוקפד של אוקסיו-קורטז מן השאלה האינטימית "האם אני צריכה..." אל השאלה התיאורטית יותר "האם עדיין בסדר להביא ילדים לעולם" מעורר את פרדוקס קנה המידה, המרחף מעל כל בחינה של האתיקה של הולדת ילדים בימי אסון פלנטרי: הבאת ילדים לעולם היא בעת ובעונה אחת הדבר האינטימי והאי-רציונלי ביותר שאדם יכול לעשות. זהו מעשה שמניעות אותו תשוקות עמוקות כל כך עד שקשה לדעת היכן לחפש את מקורן, וזהו בהכרח גם מעשה פוליטי, שדורש מן האדם להתמודד לא רק עם הביו-פוליטיקה המורכבת של ההיריון והלידה אלא גם עם מורשות משולבות של קולוניאליזם, גזענות ופטריארכיה. ולכל זאת את נדרשת בשעה שאת מנסה לברר לעצמך את היחסים בין הקטבים הבלתי אפשריים של האישי והגלובלי.

מאמר שהתפרסם לאחרונה בכתב העת *Outside* תחת הכותרת "עברתי ניתוח לחסימת צינורית הזרע בגלל שינוי האקלים" נפתח במילים הבאות: "מזמן התחבטתי בשאלה איך לשלב בין רעיון האחריות האישית ובין הצורך הדוחק של החברה האנושית לטפל בסכנת שינוי האקלים". "רוצים להיאבק בשינוי האקלים?" שאלה כותרת בגרדיאן בשנת 2017, וענתה: "הביאו פחות ילדים לעולם". הכתבה דנה

במאמר רב תפוצה שפרסמו סת' ויינס וקימברלי ניקולס בכתב העת *Environmental Research Letters*, ובו שקלו החוקרים "מגוון רחב של החלטות אישיות לגבי אורח חיים". המאמר המליץ על ארבע פעולות "עתירות השפעה" שעשויות "לתרום לשינוי מערכתי ולצמצום משמעותי בכמות הפליטות השנתיות" של גזי חממה שכל אדם מייצר. אלה היו הפעולות, בסדר השפעה עולה: לעבור לתפריט צמחוני, לוותר על טיסה טרנס-אטלנטית אחת (הלוך-חזור) בשנה, לחיות בלי מכונית, ולהביא לעולם ילד אחד פחות. על פי חישוביהם, ויתור על ילד אחד יוביל לצמצום פליטות בכמות גדולה פי 24 מאשר ויתור על מכונית. לדבריהם, משפחה אמריקנית שמחליטה להביא לעולם ילד אחד פחות "תצמצם פליטות במידה דומה לזו של 684 בני נוער שמחליטים למחזר הכול למשך יתרת חייהם". קל לדמיין גרף צבעוני ובו צומחות כבניינים זעירים עמודות של פליטות פחמן מעל איורי פרה, מטוס, מכונית ותינוק, וממחישות מה אתם יכולים לעשות כדי לעזור ב"פתרון" משבר האקלים.

המסגור הזה נראה לי בעייתי. ראשית, הוא כמובן מסיט את האחריות לפליטות הגלובליות משחקנים מערכתיים כמו ממשלות וחברות גז ונפט אל אנשים יחידים. הוא משחרר מאחריות את התאגידים, ומנגד מטיל אחריות מוסרית על מי שחיים בתוך מערכות שאינן מאפשרות להם לבחור בפעולות שאינן כרוכות בפליטת פחמן. לפי המסגור הזה, הסדר הניאו-ליברלי שהניע את משבר האקלים הוא הכרחי, והתגובות למשבר צריכות להיעשות בגדרי אותה מערכת. תוכלו לצמצם את טביעת הרגל הפחמנית שלכם אם תאכלו פחות בשר, אבל לא תוכלו לקנות מזון שייצורו לא הפיק כל פליטות פחמן. אם את גרה בעיר שהתחבורה הציבורית בה גרועה, אולי עדיין תיאלצי לנהוג לעבודה. זכורה לי עיתונאית שניסתה פעם לנהל אורח חיים שאינו תורם להרס יערות הגשם ולכן התאמצה להימנע ממוצרים כמו מגבות נייר ופלסטיק, שייצורם כרוך ישירות בבירוא יערות. אבל למרות מאמציה, היא פשוט לא הצליחה. יתר על כן, המסגור הזה מתעלם מן העובדה שכמות הפליטות לנפש שונה מאוד בחלקים שונים של העולם; בעוד הצפון הגלובלי מתאפיין בצריכת יתר, תושבי הדרום הגלובלי הם שירגישו את השפעות משבר האקלים בעוצמה יתרה. אפילו ההנחה כאילו כניסה להיריון היא עניין של בחירה מעניקה לדיון כולו נימה מערבית מובהקת, ומתעלמת ממצואות הילודה בחלקים רבים של העולם.

וכפי שצינו חוקרים אחרים, אפילו המתמטיקה בעייתית. האחריות המוסרית מוערכת בהערכת יתר, משום שמבחינת כל דור, "הדור הקודם אחראי במאה אחוזים לפליטות הדור הנוכחי". אתם נושאים באשם על מאה אחוזים מפליטותיהם של כל הדורות הבאים, אבל כך גם כל אחד מן הדורות הבאים לגבי אלה שאחריהם; מדוע שלא נאשים אפוא את הורינו, שגם הם אשמים במאה אחוזים, על שבחרו להוליד אותנו מלכתחילה? זה ההיגיון של טביעת הרגל הפחמנית האישית: כל אחד ואחד מאיתנו מטיל צל ארוך על כוכב הלכת, וחובתנו המוסרית היא לצמצם אותו. כשמפעילים את ההיגיון הזה גם כדי להכריע בשאלה אם להביא ילדים לעולם זה בסדר, קשה לקבל כל תשובה מלבד "לא".

כשאני מתבוננת בתרשימי העמודות הצבעוניים עם הפרה והמטוס והתינוק, עולה מהם בבירור טעות קטגורית. הבחירה לוותר על ילדים אינה דומה לבחירה שלא לרכוש מכונית או לבחירה בתפריט צמחוני. מי שמביא ילדים לעולם איננו בוחר עוד בחירה צרכנית אחת מני רבות. לפני יותר מעשרים שנה נשא ביל מקיבן דרשה ניאו-מלתוסיאנית בספרו *Maybe One*, ובה ניסה לשכנע את בני ארצו האמריקנים האמידים להגביל את הנזק לכוכב הלכת באמצעות הנחלת "נורמה תרבותית" של ילד יחיד. למקיבן

ולאשתו יש בת אחת, ולדבריו "בסופו של דבר, הגורם המכריע מבחינתנו [בעד העמדת צאצאים] היה רצון פשוט". כאילו היה אי פעם משהו "פשוט" ברצון. "כמו מרבית בני האדם, אם כי ודאי לא כולם", כתב, "הרגשנו צורך עמוק לגדל ולטפח ילד. אולי כל הסבר אחר לא יהיה אלא תירוץ".

כיום תשוקותינו מותנות מראש בצירוף מבלבל של כוחות: פנטזיה תרבותית על חופש צרכני, תחושת אחריות אישית לתופעות גלובליות, לחצים של אי-יציבות כלכלית, איומי הקריסה האקולוגית. יש האומרים שאינם רוצים להביא ילד לעולם הרוס, או שאינם רוצים לפגוע בכוכב הלכת, או שאינם רוצים שילדם יסבול בעתיד שמצב העולם בו ירוד. ויש את הציווי המוסרי למחוק את טביעת הרגל הפחמנית, הקשור להקלת נטל האחריות המוסרית היתרה לא פחות מאשר הוא קשור לדאגה לסביבה ולאנשים אחרים. באומות עשירות ומתועשות אומרים לנו להיות צרכנים טובים וירוקים יותר. אבל האם ניצבות בפנינו אפשרויות בחירה של ממש? וכיצד היה נראה הדבר אילו היו לנו אפשרויות כאלה?

לאחרונה, באופן מטריד, הגיון טביעת הרגל הפחמנית נקשר ברעיונות לגבי כלל האוכלוסייה האנושית. הרעיון כי גידול אוכלוסין "בלתי מרוסן" הוא הרה אסון מיוחס לעיתים קרובות למלתוס, שהזהיר בשלהי המאה השמונה-עשרה ש"כוחה של האוכלוסייה עולה כל כך על כוחו של כדור הארץ לייצר מחיה לאדם, עד שנגזר על המין האנושי לסבול מוות מוקדם בלבוש כזה או אחר". **במסה על עקרון האוכלוסייה** הוא עמד על כך שכאשר ייצור המזון מתרחב, רמת החיים עולה אף היא באופן זמני, והדבר מוביל לגידול אוכלוסין ואז שוב לירידה ברמת החיים. במילים אחרות, האדם נוטה להשתמש בשפע המשאבים כדי ליצור בני אדם נוספים במקום לשפר את רמת החיים. מלתוס טען שעם הזמן האוכלוסייה תגדל עד שלא יהיה די מזון לתמוך בכולה, ורק החזקים ישרדו. חשיבה מלתוסיאנית הובילה מדענים, כלכלנים, קובעי מדיניות וגם אוכלוסיות שלמות לאמץ רעיונות של דרוויניזם חברתי ואאוגניקה, אשר הובילו למשל למדיניות הילד היחיד בסין ולתוכניות עיקור כפוי ברחבי העולם. בפוארטו ריקו, למשל, עליית שיעורי העוני והאבטלה שימשה לממשל האמריקני הצדקה לעיקור של כמעט 35 אחוזים מן הנשים בגיל הפריור בין השנים 1936 ו-1968.

בשנת 1968, הספר *The Population Bomb* - רב מכר שכתבו פול ארליך, פרופסור מסטנפורד, ואשתו אן (ששמה אינו מופיע בספר) - חזה שבתוך זמן קצר לא יספיק המזון בעולם לתמוך באוכלוסייה האנושית. הם טענו שבשנות השבעים רעב המוני יקטול מאות מיליונים, אלא אם יינקטו אמצעים מחמירים של פיקוח על ילודה. "אנחנו חייבים להנהיג בקרת אוכלוסין", כתבו השניים. "מוטב לעשות זאת באמצעות מערכת של תמריצים ועונשים; אבל אם ייכשלו אמצעי הבקרה מרצון - גם בכפייה... חייבים להשוות את שיעור הילודה לשיעור התמותה, או שהמין האנושי יתרבה עד לכיליון". כפי שציינה החוקרת הפמיניסטית שרה פרנקלין, אפילו שולמית פיירסטון קיבלה את טענות הדמוגרפים במלואן ותיארה את הסוגיה של אוכלוסיית העולם כ"בעיה אקולוגית אמיתית ששום טיעון מתחכם או סטטיסטיקה מפקפקת לא יצליחו למחוק". תחזיותיהם הקודרות של הזוג ארליך לא התממשו, משום שטכנולוגיות חדשות של המהפכה הירוקה - ובהן זני כלאיים של מיני דגן, מערכות השקיה, דשנים וחומרי הדברה - אפשרו גידול עצום בתפוקת המזון העולמית. אבל החשיבה המלתוסיאנית לא נעלמה מעולם. בשנת 2012 עלו מאוזבקיסטן דיווחים על עיקורן הכפוי של נשים שילדו שניים ובמקרים מסוימים שלושה ילדים, בניסיון לרסן את גידול האוכלוסייה. נשים שאובחנו כנשאיות HIV נשלחו לעיקור כפוי, בפרט

במדינות בעלות שיעורי תחלואה גבוהים כמו צ'ילה, נמיביה ודרום אפריקה. טרנסים יפנים נדרשים לעבור עיקור כתנאי לקבלת הכרה משפטית. ואילו אחרי ההוריקן קתרינה, אחד מחברי בית הנבחרים בלואיזיאנה הציע לשלם למקבלי סעד אלף דולר אם יסכימו לעיקור. הוא נימק את ההצעה בשיקולי תקציב ובשכיחותן הגוברת של הסופות.

בנובמבר 2019 פרסם כתב העת *BioScience* הצהרה על מצב חירום אקלימי שעליה חתמו מעל 11,000 מדענים מתחומי דעת שונים: "משבר האקלים הגיע, והוא מאיץ במהירות גדולה מזו שחזו רוב המדענים. [...] הוא חמור יותר מן הצפוי, ומאיים על מערכות אקולוגיות טבעיות ועל עתיד האנושות". המחברים שרטטו שישה "צעדים" רחבים שאפשר לנקוט מייד. קדמו להצהרה זו דוח משנת 1992, ודוח נוסף משנת 2017 שנודע בשם "התראה שנייה", שהזהירו מפני האסון האקולוגי הממשמש ובא והדגישו את לחצי "גידול האוכלוסין הבלתי מרוסן". המחבר המוביל של הדוחות מ-2017 ומ-2019, אקולוג בשם ויליאם ריפל, אמר למגזין *Business Insider* ש"אדם החושש מפני שינוי האקלים עשוי לבחור אחת משלוש האפשרויות הבאות: האחת, להפחית את השימוש בדלקי מאובנים; השנייה, לעבור לתזונה צמחית בעיקרה; והשלישית, להביא לעולם פחות ילדים".

מגבלות אקולוגיות הן דבר אמיתי. כולנו נמות בלי עצים. כולנו נמות בלי מים נקיים. אוכלוסיית העולם הוכפלה ויותר מכך מאז 1960, בעוד ההיצע המתחדש של מים נקיים צנח. היצע המים גם אינו מחולק באופן שוויוני, וחלק גדול ממנו מתבזבז, מזדהם או מנוהל באופן שאינו בר קיימא. יותר ממחצית אוכלוסיית העולם סובלת ממחסור כרוני במים, והוא צפוי רק להחמיר. תושבי צפון אפריקה והמזרח התיכון ייפגעו קשה מכולם, ואחריהם תושבי דרום אפריקה, פקיסטן, וחלקים נרחבים מסין והודו. בינתיים היקף הקרקעות המשמשות לגידול מזון נותר זהה פחות או יותר, כלומר כמות האדמה המעובדת לנפש בכוכב הלכת צנחה במחצית לפחות. ייצור מתמיד ושיטות חקלאיות שאינן בנות קיימא הובילו לירידה באיכות הקרקע, וכתוצאה ממנה המזון שאנחנו מייצרים מכיל פחות חומרים מזינים. הקרקע עצמה עוברת סחיפה מתמדת כתוצאה מניהול גרוע ומאירועי קיצון תכופים של מזג אוויר. דשן, אחד הפלאים הגדולים של המהפכה הירוקה, מגדיל את תנובת האדמה (אם כי לא את כמות החומרים המזינים החיוניים) אבל דורש תשומות אדירות של משאבים מתכלים ובהם דלקי מאובנים ומינרלים כמו זרחן, החיוני לחיים על פני האדמה. זרחן אפשר אמנם למחזר, אבל הוא הולך ואוזל בקצב מואץ. עולה החשש שבקרוב נגיע ל"שיא הזרחן", ושא-יציבות גיאופוליטית באתרי כרייה כמו מרוקו וסין תוביל למחסור בזרחן.

על פני כוכב הלכת יש כיום 7.8 מיליארד בני אדם, והתחזית הדמוגרפית היא שעד סוף המאה יגיע המספר ל-10.9 מיליארד בערך. הפמיניסטית הרדיקלית האיקונית דונה הראוויי טוענת בספרה *Staying with the Trouble* שהגידול הצפוי באוכלוסיית העולם במאה העשרים ואחת "יתבע תביעות שלא יהיה אפשר למלאן מבלי לגרום נזק אדיר ליצורים אנושיים ולא-אנושיים כאחד". היא קוראת לאנשים לקבל "החלטות אישיות ופרטיות לנהל חיים משגשגים [...] מבלי לעשות עוד תינוקות". בספרה זה, וכך גם בקובץ המאמרים *Making Kin, Not Population* ("ליצור שארים ולא אוכלוסייה", 2018) שערכה עם אדל קלארק, הראוויי מדמינת אוטופיה אקולוגית של "שארנות" (kinnovation) - קולקטיביות חדשנית,

לא גזענית ולא כופה. "אולי", היא כותבת, "בעוד כמה מאות שנים [...] ישו בני האדם וימנו כשניים או שלושה מיליארד נפש". אם נהיה נדיבים במיוחד בקריאתנו, נאמר שהראוויי מחשיבה את החיים יותר מכל דבר אחר, ולכן היא רואה בעיני רוחה עולם שבו מערכות אקולוגיות משגשגות וקשורות אהדדי הן חשובות יותר מכל מין יחיד. אבל קשה לדמיין אוטופיה כזאת מבלי לחשוב גם על נתיב הדמים שיוליך אליה. "נחרדתי", כתבה ג'ני טרנר ב-*London Review of Books* במאי 2017. "איך יכול כוכב לכת לאבד שבעה או שמונה מיליארד בני אדם בתוך 'כמה מאות שנים' בלא אירועי חורבן המוניים? ובחינה היסטורית, כאשר בני אדם מתחילים לחשוב איך להיפטר מבני אדם אחרים, אילו סוגים של בני אדם נופלים קורבן ראשוניים?"

חישובים דומים מזינים את הפנטזיות האקו-פשיסטיות שזרמות ברשתות "הירוק העמוק" של הימין הפוליטי, ואשר עודדו את פעולתם של רוצחי המונים בטקסס ובניו זילנד. בחזונות אפלים אלו של העתיד, טוהר הגזע יציל את כוכב הלכת. גבולות סגורים. טבעונות. צמצום ניכר בשימוש בטכנולוגיה. פלוגות מוות אקו-פשיסטיות. זו אידיאולוגיה של מוות שמתיימרת לעמוד לצד החיים. "מה לעשות אם ספינה שנושאת מאה נוסעים מתהפכת פתאום ויש רק סירת הצלה אחת?" שואל פֶּנְטִי לינקולה, פולמוסן פיני של אקו-פשיזם. "כשסירת ההצלה מלאה, שונאי החיים ינסו להעמיס עליה עוד ועוד אנשים ויטביעו את כולם. מי שאוהבים ומכבדים את החיים ייקחו לידם את גרזן הספינה ויקצצו כל יד עודפת הנאחזת בדפנות". האוחזים בגרזן יחליטו מיהו ה"עודף". את הילודה יש להגביל באופן נוקשה. "יש להתנות את הילודה בקבלת רישיון", הוא כותב. "לצורך שיפור איכות האוכלוסייה, לא תותר העמדת צאצאים למשקי בית בלתי נאותים מבחינה גנטית או חברתית, כך שמשפחות איכותיות יוכלו לקבל יותר מרישיון לידה יחיד". מקורות ההשראה שהוא נשען עליהם הם האקולוגיה העמוקה והרייך השלישי.

גם הראוויי וגם לינקולה היו נחרדים מן החיבור ביניהם, ובכל זאת הם שותפים לערך ליבה מסוים: דאגה רדיקלית לעולם הטבעי. כפי שציין האנרכיסט והתיאורטיקן החברתי מארי בוקצ'ין באמצע שנות התשעים, "טיפשי יהיה להתעלם מנטייתו של האנטי-הומניזם (בפרט מגמות כמו סוציו-ביולוגיה, מלתוסיאניזם ואקולוגיה עמוקה) להזין דרוויניזם חברתי טעון מבחינה חברתית, מן הסוג הנפוץ מאוד היום". מאז כתב בוקצ'ין את הדברים האלה התרחבה תפוצתן הגלובלית של אידיאולוגיות עליונות לבנה ופשיזם. אי-אפשר להתעלם מן הפוליטיקה הגזענית הכרוכה בהצעות לעולם שיש בו פחות בני אדם.

שימו לב למשל לאסטרטגיות מבוססות-זכויות להפחתת פליטות פחמן, המקדמות גישה משופרת לאמצעי מניעה ולתכנון המשפחה. כמעט תמיד הן מניחות שנשים שחורות וחומות במדינות מתפתחות צריכות ללדת פחות ילדים. מובן שיש במדינות הללו צורך מובהק בשיפור השירותים לבריאות האישה והגישה לאמצעי מניעה; אבל ראוי להתייחס בחשדנות רבה לפתרונות אקלימיים המטילים את האחריות לפתרון הבעיה על גופן של נשים, ובפרט נשים שחורות וחומות עניות, ודורשים מעט מאוד ממי שיצרו את הבעיה מלכתחילה. גישות אלו אינן רק א-היסטוריות; במונחים של פליטות גלובליות גם אין בהן שום היגיון מעשי. המדינות המתפתחות מתאפיינות בדרך כלל בשיעור נמוך בהרבה של פליטות פחמן לנפש בהשוואה למדינות שמהן ההצעות האלה מגיעות בדרך כלל.

שיפור הגישה לאמצעי מניעה לנשים בדרום הגלובלי במטרה להפחית את הכמות העולמית של פליטות הפחמן מסכל כמעט כל אפשרות לצדק רבייתי, התומך בזכותה של כל אישה לבחור כמה ילדים ברצונה ללדת. פמיניסטיות ליברליות ופעילים למען זכויות רבייה מדברים על הזכות לתכנון משפחה, ורואים בזכות שלא להביא ילדים לעולם צורה של התנגדות לדרישה התרבותית להעמיד צאצאים; ואילו זרמים פמיניסטיים רדיקליים יותר מתמקדים בכך שהמערכות שמעודדות המשכיות והתרבות אצל קבוצות מסוימות - מסתייגות מההתרבות הביולוגית והתרבותית בקבוצות אחרות. זרמים אלו מבקשים לכלול גם את הקבוצות האלה בדיון. "הימנעות מעשיית ילדים כמעט לעולם אינה קשורה לרעיון של בניית כוח-נגד", כותבת סופי לואיס בתגובה להראווי, שפורסמה ב-*Viewpoint Magazine*. "גם אם קל יותר לדמיין שגשוג אוניברסלי עם פחות בני אדם בתמונה, השאיפה לבני אדם מעטים יותר היא נקודת מוצא איומה עבור כל פוליטיקה שמקווה להכיל - ולא כל שכן להבליט - את מי שעבורם דווקא עשיית ילדים היא שייצגה לעיתים קרובות התנגדות אמיתית". פמיניזם שמגיב למשבר האקלים ייטיב לעשות אם ילך בעקבות ארגון SisterSong ופמיניסטיות שחורות שטבעו את המונח "צדק רבייתי", ויתמקד בזכות לגדל ילדים בסביבה בריאה. היו שהציעו שמן הראוי שנילחם למען הזכות לגדל ילדים באפס פליטות פחמן.

אין בנמצא תוכניות "טובות" לפיקוח על אוכלוסיית העולם, ולא רק משום שהתוכניות הללו הן אנטי-פמיניסטיות, גזעניות ואנטי-אנושיות אלא משום שבלתי אפשרי להגדיר גבול עליון שבו מספר בני האדם ייחשב גבוה מדי עבור כוכב הלכת. כל ניסיון לחשב את "כושר הנשיאה" של כדור הארץ שנוי מאוד במחלוקת, משום שהקשר בין האוכלוסייה לסביבה תלוי במשחק גומלין מורכב של כוחות - מוסדות, שווקים, טכנולוגיה ודפוסי צריכה - שאינם מובנים די הצורך. במילים אחרות, יש חשיבות לא רק למספר הכולל של בני האדם אלא גם לאופן שבו הם מארגנים את השימוש במשאבים הזמינים. כיום, על פי רוב המדדים, מצבנו גרוע מאוד. המערכות העומדות לרשותנו אינן יכולות לספק את הצרכים של אוכלוסיית העולם. על פי האו"ם, 820 מיליון בני אדם סובלים ממחסור במזון, ומאות אלפים מתים ברעב מדי שנה. בה בעת, משרד החקלאות האמריקני מעריך שבין שלושים לארבעים אחוזים מן המזון יורדים לטמיון בארצות הברית לבדה; קלוריות נזרקות בנקודות שונות לאורך שרשרת האספקה ומגיעות למזבלה, ויחד איתן כל האנרגיה, המים והעבודה שהושקעו בייצורן. לאוכלוסייה יש אמנם גבולות: המשאבים סופיים, וייתכן שאנחנו קרובים יותר משחשבו לגבולות מסוימים שלא היינו רוצים לחצות. אבל מסוכן להניח שאנחנו יודעים מהם הגבולות הללו, ומסוכן לנסות להגביל ילודה לפיהם. הטלת האחריות למשבר האקלים על יחידים היא טעות קשה; הטלתה על האנושות בכללותה היא מעשה ברברי.

האפשרות הפחות גרועה היא אולי להתמקד במאמצים הסביבתיים - למשל בסילוק הפחמן מן הכלכלה - ולהניח לאוכלוסיית העולם. שיעור הגידול באוכלוסיית העולם מאט בהדרגה מאז שנות השישים, והדמוגרפים צופים כעת שעד סוף המאה הנוכחית תפסיק האוכלוסייה לגדול, לראשונה בהיסטוריה האנושית, בעיקר בשל צניחה בשיעור הילודה. מתברר שהגידול העצום במספר בני האדם על פני כוכב הלכת בעשורים האחרונים לא נבע מגידול במספר הלידות אלא מהתארכות תוחלת החיים. כמחצית בני האדם בעולם חיים היום במדינות שבהן שיעור הפרייון נמצא "מתחת לשיעור התחלופה". נשים במדינות אלו - הרשימה כוללת את ארצות הברית, יפן, מדינות באירופה, חלק גדול מאמריקה הלטינית וחלקים

מהודו - יולדות פחות משני ילדים בממוצע. בניגוד להיגיון המלתוסיאני, רבים מנסים לקיים רמת חיים גבוהה ולא דווקא ליצור עוד בני אדם. בה בעת, נראה שהמהפכה הכימית שיצרה חומרי הדברה הביאה גם לצניחה דרמטית בפריון הגברים. אנחנו מכניסים לגופנו חומרים כימיים שמשבשים את האיזון ההורמונלי, ובארבעים השנים האחרונות ספירת הזרע ברחבי העולם צנחה בחמישים אחוזים. בקצב הזה ייתכן שבתוך כמה עשורים בני האדם לא יוכלו להתרבות בלא סיוע. בנקודה מסוימת זו בהיסטוריה, עיקר האיום על בריאותו האקולוגית של כוכב הלכת אולי אינו נובע ממספר התינוקות הנולדים אלא מהתפשטותה של תרבות צריכת היתר.

בחלק מן הדמוקרטיות הליברליות, אף שהגידול באוכלוסיית העולם נתפס כאיום קיומי על האנושות, צניחת שיעור הילודה בקרב אזרחיהן נתפסת כמשבר מקומי. "האם חברה פרוגרסיבית, התומכת בחופש הרבייה, יכולה לשרוד לאורך זמן", שאל ההיסטוריון טרנט מקנמרה ב**אטלנטיק**, "או שמא נגזר עליה לצעוד לאיטה אל המוות הנוח?" החשש הוא שפחות תינוקות פירושו קיטון בהיצע העובדים, ומתוכו - קושי במימון מדינת רווחה עמוסת חובות שבה, בניסוחו היבש של מקנמרה, "אזרחים מתמודדים עם התפרצויות תקופתיות של נייטיביזם". מדינות רבות כבר מסתמכות על הגירה כדי לשמר את היצע העובדים הנחוץ לכלכלה מבוססת צמיחה, אבל אפילו מהגרים שמגיעים ממדינות בעלות שיעור פריון גבוה מסתגלים בתוך דור או שניים לנורמות התרבותיות ומעמידים פחות צאצאים. הדרישה לעובדים מהגרים נותרת גבוהה אפוא.

אקו-פשיסטים אומדים את "כושר הנשיאה" של כדור הארץ בחצי מיליארד בני אדם. החזון האוטופי של הראווי מעריך אותו בשניים-שלושה מיליארד. מאמר שפורסם לאחרונה בכתב העת *Nature Sustainability* מעמיד את התקרה על שבעה מיליארד, וטוען שמעבר למספר הזה קשה לקיים "רמת חיים גבוהה". אבל אפילו אם היינו מצליחים להסכים על מספר, יעברו דורות עד שאוכלוסיית העולם תצטמצם - בהנחה שהדבר אפשרי - ואילו את פליטות הפחמן יש לקצץ כבר עכשיו. אפילו הג'נוסייד האקו-פשיסטי לא יתקדם מהר מספיק. מלחמת העולם השנייה קטלה בין שניים לשלושה אחוזים מאוכלוסיית העולם. ירידה משמונה מיליארד לשלושה מיליארד פירושה סילוק של מעל 60 אחוזים מאוכלוסיית העולם. אם נפעל מייד לצמצום התלות בדלקי מאובנים, נוכל אולי להשיג תוצאה טובה יותר עבור בני אדם רבים יותר; אם נפעל מייד לצמצום אוכלוסיית העולם, נצטרך לשאול איזו "אנושות" בדיוק אנחנו מנסים לשמר.

בשנים האחרונות, מספר אנשים המודאגים ממשבר האקלים - ובהם ביל מקיבן ומדען המחשב בנג'מין קויפרס - התייחסו לרלוונטיות של ניסוי מחשבתי שבו מכונת אינטליגנציה מלאכותית נדרשת למקסם ייצור של אטבי נייר. כמו רוב האינטליגנציות המלאכותיות בימינו, גם זו פועלת מתוך התמקדות בלעדית במטרה - אי-אפשר להזיז אותה ממסלולה. עם הזמן, האינטליגנציה המלאכותית מסיטה יותר ויותר ממשאבי כוכב הלכת לייצור של אטבים, עד לנקודה שבה אנשים מתחילים לחשוש ומנסים לכבות אותה; אבל הם אינם יכולים לעשות זאת, משום שמדובר באינטליגנציה מלאכותית מתוחכמת להפליא המשכללת את עצמה - לא מאהבת האינטליגנציה, אלא משום ששכלול עצמי עוזר לה להשיג את היעד של מקסום ייצור האטבים. לכן היא מוצאת דרך להבטיח שלא נוכל לכבותה (כי אז איך תוכל להמשיך

בייצור אטבים?). בשלב מסוים היא מגיעה למסקנה שחיי אדם מפריעים לה להשיג את מטרתה, כי בני האדם צורכים משאבים, ולמעשה בני האדם הם משאבים, ואת כל המשאבים הללו אפשר לנצל לייצור עוד ועוד אטבים. מתוך אדישות מוחלטת לקיום האנושות, היא הופכת אפוא עוד ועוד מהכול לאטבים, עד שכל העולם המוכר לנו נעשה ערמה אחת ענקית של אטבים. ניסוי המחשבה הזה, שנודע בשם "ממקסם האטבים" ושאותו הציע לראשונה הפילוסוף ניק בוסטרום מאוקספורד, הוא מטפורה טובה למדי למערכת החברתית-הכלכלית הגלובלית, שמחשיבה רווח מעל כל שיקול אחר. במובן מסוים אנחנו חיים בתוך ניסוי שבו חברות המייצרות דלק מאובנים, שמטרתן למקסם את רווחיהן, נעשו איום קיומי על האנושות.

לפני שנשאתי את ההרצאה שעליה מבוסס מאמר זה יצר איתי קשר ארגון ששמו "BP or Not BP?". אנשיו סיפרו לי שאדבר באולם של המוזיאון הבריטי ששמו "אולם ההרצאות BP", ושיש קמפיין פעיל הקורא להפסקת התמיכה של חברות הנפט במוזיאון. שאלתי את עצמי מה יש לחברת British Petroleum לחפש במוזיאון מלכתחילה. השאלה ראויה לדיון, משום שהחסות התאגידית ש-BP נותנת לאמנויות היא חלק מתוכנית שמשפיעה על כולנו. בתחילת שנת 2019, BP השיקה קמפיין יח"צ גלובלי שכותרתו "אפשרויות בכל מקום", המציג את החברה כמחויבת לעתיד נקי וירוק יותר. אחת הפרסומות בקמפיין מציגה אישה צעירה שפותחת מטרייה בעליזות כדי להתמודד עם מזג האוויר "הבלתי צפוי" בדרכה לעבודה בבוטיק אופנה. מייד אחרי הצעירה הזאת מופיעים תצלומים של לוחות סולריים זוהרים מרחפים, וברקע קול אישה מרגיע מסביר ש"BP משתפת פעולה עם Lightsource, חברת האנרגיה הסולרית הגדולה באירופה". מודעה נוספת פותחת בצלצול של שעון מעורר ובתינוק שוכב בעריסה, זרועות אימו מושטות לעברו. אחר כך מופיע מונטז' של בוקר משפחתי עמוס, וקול נשי מרגיע אחר אומר "ברוכים הבאים לעולמנו העסוק, שבו כולנו רוצים יותר אנרגיה ופחות טביעת רגל פחמנית". לא מזמן השיק מכון הנפט האמריקני - איגוד הסחר הגדול ביותר בארצות הברית של חברות נפט וגז, המייצג מעל 600 תאגידים ובהם הסניף האמריקני של BP - קמפיין שכותרתו "אנרגיה למען קדמה". קמפיין המיליונים הזה נועד לשכנע את הציבור שתעשיית דלקי המאובנים היא בעצם שותפה נאמנה במאבק נגד שינוי האקלים, אחרי עשורים שבהם השקיעה מיליארדים בהפצת מידע כוזב ובשתדלנות פוליטית שניסתה וגם הצליחה לעכב כל פעולה בתחום האקלים. צפייה בפרסומות האלה עשויה לעורר את הרושם שאנרגיה מתחדשת הפכה למרכיב ליבה באסטרטגיה העסקית של BP. היא עשויה לגרום לכם להאמין שתעשיית דלקי המאובנים משקיעה השקעות נכבדות בעתיד ירוק יותר. זוהי טעות.

סוכנות האנרגיה הבינלאומית (IEA), העוקבת אחר כל השחקנים העיקריים בתעשייה, הפיצה בינואר 2020 דוח שהראה כי אנרגיה מתחדשת וטכנולוגיות ללכידת פחמן מייצגות היום פחות מאחוז אחד מכלל ההשקעות של התעשייה. BP מובילה בכל זאת על חלק ממתחרותיה, משום שהשקעותיה באנרגיה נקיה מייצגות כשלושה אחוזים מסך הוצאות ההון בחברה. ארגוני סביבה מאשימים מזמן את תעשיית דלקי המאובנים ב"גרינוושינג", ואין עוררין על כך שיחסי הציבור שהן עושות לעצמן מייצגים באופן מעוות להחריד את מה שהן עושות בפועל, ואת מה שלפי מסמכיהן הפנימיים הן מתכננות להמשיך לעשות עוד

שנים רבות: לקדוח ולמכור כמויות גדולות והולכות של דלקי מאובנים. הדוח של BP עצמה על "פרויקטים גדולים לשנת 2019" קובע כי בשנים 2017 ו-2018 היא השיקה 13 פרויקטים גדולים של נפט וגז, אשר "יתרמו תרומה עצומה לשאיפה להפקת שווה ערך של 900,000 חביות נפט (BOE) נוספות ליום".

למען ההגינות, יש לומר ש-BP פעילה בתחום האנרגיה המתחדשת זה עשורים. אלא שהיא אינה מצליחה למצוא את הדרך להרוויח מהטכנולוגיות האלה. כפי שאמר המנכ"ל היוצא בוב דדלי בריאיון לאתר החדשות Axios בשנת 2018 (דדלי פרש בפברואר 2020), "אם מישהו היה אומר לי 'הנה עשרה מיליארד דולר, לך תשקיע אותם בטכנולוגיות האנרגיה החדשות האלה', לטובת בעלי המניות שלנו אומר שאנחנו עדיין לא בטוחים מספיק ביכולתנו לעשות זאת". וזו הנקודה בעצם: אם האינטרס של בעלי המניות - מקסום הרווח - מתנגש עם טובת הציבור, הרווח תמיד ינצח. הבעיה איננה רק BP, הבעיה היא מבנית. מבחינה משפטית, BP מחויבת לפעול למען האינטרסים של בעלי המניות שלה.

במובן מסוים, בחברות דלקי המאובנים מגולמת הבעיה שגם הראוויי וגם לינקולה מנסים לפתור: איך לעקוף את ההיגיון האובדני של מניע הרווח. בעוד הראוויי ולינקולה בוחרים בגישות שונות של אנטי-הומניזם, לחברות דלקי המאובנים אין ברירה אחרת: תחת הקפיטליזם המודרני ודיני התאגידים, הן חייבות לבחור ברווח. הדבר היחיד שמבחין את החברות הללו מן המכונה למקסום האטבים הוא שבניגוד אליה, הן אינן יכולות להיפטר מן האנושות: חברות הנפט זקוקות לעובדים ולצרכנים. כך שמניע הרווח דוחף אותן אל כיליון שלהן. זה לא אומר שאם החברות הללו יחדלו להתקיים מחר, האנושות תרוויח מכך. אנחנו תלויים באנרגיה שהן מספקות לצורכי מזון, מים נקיים, תאורה ועוד שלל דברים אחרים. אבל העובדה עומדת בעינה: המודל העסקי הרווחי להפליא של BP ושל המוצרים שהיא מוכרת עומד בסתירה מהותית להישרדות האדם על פני כוכב הלכת, והחברה השקיעה מיליארדים כדי לשכנע אותנו שלא כך הוא.

בדצמבר 2019 התלונן ארגון הצדקה המשפטית ClientEarth שהמודעה החדשה של BP מטעה את הצרכנים. אחת מעורכות הדין של הארגון תיארה אותה כ"מסך עשן", אבל התיאור המדויק יותר הוא תעמולה. כל חיינו אנחנו מופצצים במסר שדלקי מאובנים הם דבר טוב, שהם נחוצים ל"קדמה". חברות הנפט אינן יכולות להוסיף לעשות עסקים בלי תמיכה ציבורית, או לפחות בלי הסכמה שבשתיקה, והן יודעות זאת. לכך מתכוונת התעשייה כאשר היא מדברת על "רישיון חברתי" לפעול.

באחד מפרקי הפודקסט Drilled סיפרה עיתונאית האקלים איימי ג'סטרוולט את סיפורו של אייבי ג'דג'טר לי, מי שעזר לבנות את ענף יחסי הציבור המודרני וניסח את כללי התעמולה של תעשיית דלקי המאובנים. לי אמר שהדבר העיקרי שצריך להדאיג את החברות הללו הוא כיצד להעביר את הציבור לצד שלהן. את הלכח הזה למד כאשר שיקם את המוניטין של ג'ון ד' רוקפלר הבן אחרי הטבח בלאדלו, שבו עשרים כורי פחם שובתים ובני משפחותיהם נורו למוות במכרה בבעלות משפחת רוקפלר. לי עזר להפוך את רוקפלר מ"מי שתואר דרך שגרה כאדם השנוא ביותר באמריקה לפילנתרופ רחום שזכה להערצה בכל אשר הלך". לי השתתף גם במאמצי תעמולה במלחמת העולם הראשונה. כפי שמסבירה ג'סטרוולט, הניסיון לימד אותו שאם מקבצים יחד די משאבים, אפשר לנהל בכמה חזיתות "מלחמה פסיכולוגית כוללת שאי-אפשר לעמוד בפניה". אחרי המלחמה עבד לי עם המנהל של חברת Standard Oil - לימים

אקסון מוביל - להקמת מכון הנפט האמריקני, הארגון שכיום משקיע מיליארדים בקמפיין היח"צ החדש. ולא מדובר רק במודעות; תעשיית דלקי המאובנים מנהלת תוכניות outreach בבתי ספר אמריקניים מאז שנות השישים לפחות.

החברות האלה גם התאמצו מאוד להימנע ממתן דין וחשבון על משבר האקלים. למעשה, BP היא שהפיצה את הרעיון של טביעת רגל פחמנית אישית. החברה הציגה את הרעיון בקמפיין בתקשורת האמריקנית. הוא עלה לה יותר ממאה מיליון דולר בשנה, והסיט את האחריות למאבק בשינוי האקלים אל הצרכן היחיד. BP אפילו יצרה מחשבון מקוון שמאפשר לכל גולש לחשב את טביעת הרגל הפחמנית האישית שלו. מאז נוצרו מחשבוני פחמן רבים אחרים. כך למשל, בעמוד "שירותי החינוך" באתר של BP, המיועד לתלמידים בבתי ספר, יש "ארגז כלים פחמני" שכולל "פעילות אינטראקטיבית בנושא טביעת הרגל הפחמנית והקשר בין שימוש באנרגיה לשינוי האקלים", וכן כלי שמחשב את טביעת הרגל הפחמנית של בית הספר. במילים אחרות, הנרטיב שלפיו את ואתה אחראים אישית למשבר האקלים נוסח בקפידה וטופף לתודעתנו בידי תעשיית דלקי המאובנים.

חברות הנפט והגז מצטיינות במיוחד גם בחיזוי העתיד. מסמך פנימי שנכתב עבור חברת Royal Dutch Shell לפני עשרים שנה - "תרחישי חברה 1998-2020" - שרטט שני תרחישים אפשריים לעתיד, ואחד מהם נראה מוכר להחריד:

בעקבות הסערות, קואליציה של ארגוני סביבה מגישה תביעה ייצוגית נגד ממשלת ארצות הברית וחברות הדלק בטענה שהן מתעלמות זה שנים מדברי כל המדענים (לרבות המדענים שלהן עצמן):
שצריך לעשות משהו. גוברת ההתנגדות החברתית לשימוש בדלקי מאובנים, ואנשים נעשים "קנאים סביבתיים", כפי שדור קודם לכן הם יצאו בעוז נגד תעשיית הטבק. קמפיינים של פעולה ישירה נגד החברות הולכים ומחריפים. צרכנים צעירים, בעיקר, דורשים לפעול.

כפי שכתבה עיתונאית האקלים אמילי אטקין, "[חברת] Shell לא רק ידעה על הנזק העצום שמציב המודל העסקי שלה לחיים על פני כדור הארץ; היא ידעה זה עשורים כיצד הנזק שגורמים מוצריה יוכל לשנות את הנוף הפוליטי, המשפטי והתרבותי". "הם לא מפחדים", היא כותבת. "הם מוכנים".

כפי שנכתב במסמך החברה, "מוניטין הוא המפתח להצלחה": בעתיד שדמינה, תאגידים יצטרכו להגיב לשינוי האקלים בדיוק בסוג התעמולה שאותו אנחנו רואים בימינו. הם יצטרכו לשכנע אנשים, כך נכתב במסמך ההוא, שהם "הופכים את העולם לימקום טוב יותר" באמצעות הפצת קפיטליזם של שוק חופשי, עידוד של פלורליזם פוליטי, ייצור מקומות תעסוקה, ומתן דוגמה לגיוון תרבותי ולדאגה סביבתית בכל אתרי פעילותה".

כיום, בעולם אמיתי שנראה קרוב מאוד לתרחיש שחזתה Shell, חברות דלקי המאובנים אכן מנסות להפגין התייחסות רצינית למשבר האקלים, ובה בעת מתכוננות לעתיד שבו הביקוש גובר. בשנת 2018 הכריזה BP שתנסה להפחית את פליטת הפחמן שלה די הצורך כדי "להבטיח שעם צמיחת העסק שלנו, טביעת הרגל הפחמנית שלנו לא תצמח יחד איתו". בפברואר 2020 יצא המנכ"ל החדש, ברנרד לוני, בהכרזה מפתיעה. הוא אמר שהחברה תעצור כל "פרסום למטרות שיפור המוניטין התאגידי", כחלק

מהתחייבות חדשה להפוך עד שנת 2050 לחברה עם אפס נטו פליטות פחמן. הכסף שהוקצה לקמפיין "אפשרויות בכל מקום" יוסט "לקידום של מדיניות, רעיונות, יוזמות, ושיתופי פעולה סביב אפס נטו פליטות", ולקידום שאיפתה שלה להגיע לאפס נטו פליטות. לדברי BP, בין השאר היא תכוון לקיצוץ של חמישים אחוזים בפליטות הפחמן של המוצרים שהיא מוכרת, להגדלה "לאורך זמן" של השקעותיה בחברות שלא מתחום הנפט והגז, ול"קידום פעיל יותר של מדיניות התומכת באפס נטו פליטות", לרבות תמחור פליטות פחמן. זוהי הודעה חסרת תקדים כשהיא באה מצד אחת מחברות הנפט הגדולות. אבל שנת 2050 עדיין רחוקה מאוד, והתוכנית חסרה פרטים - אם כי לוני אמר שהודעות נוספות, שתוכננו לספטמבר 2020, צפויות לעזור בהיבט זה. BP כבר הבטיחה הבטחות גדולות בעבר, והמפורסמת בהן היא ניסיונה לשווק את עצמה מחדש בשנת 2000 כחברה שהיא "לא רק נפט". הניסיון התפוגג כאשר החברה לא הצליחה להרוויח ממכירת אנרגיה מתחדשת, ואז חזרה לעסקים כרגיל. מומחי אקלים ופעילי סביבה הגיבו להודעה האחרונה בספקנות עמוקה. כפי שכתב לי החוקר ג'פרי סופרן מאוניברסיטת הרווארד, "ההיסטוריה של BP מעלה חשד שהודעת 'אפס הפליטות' הזאת עלולה להיות עוד עשן תעמולה שיזכה אותה בהון חברתי ופוליטי אבל לא ייצר פעולה שמתאימה לבעיה".

בינתיים, תעשיית דלקי המאובנים ממשיכה להתנגד לאסדרה של פליטות מתאן, מסכלת את המיסוי של פליטות פחמן וממננת מכחישי אקלים, ובתוך כך משווקת במרץ את פוטנציאל הגאולה של טכנולוגיות ללכידת פחמן, שמעולם לא עברו את שלבי הניסוי היקרים ושאינן ישימות בקנה מידה רחב. כאן נכנסות לפעולה חסויות תאגידיות על מוסדות כמו המוזיאון הבריטי. באמצעותן BP רוכשת רישיון חברתי לפעול, והוא שווה לה הרבה יותר מעלות החסות הנדרשת ממנה.

בשנים האחרונות, בעקבות לחץ מצד תנועות חרם שונות, מוסדות תרבות החלו להתרחק מחסויות של תעשיות הדלק. מוזיאון טייט, פסטיבל אדינבורו והלהקה השייקספירית המלכותית - כולם עצרו את עסקאות החסות עם BP. ובינואר 2020 הפך **הגרדיאן** לעיתון הגדול הראשון בעולם שהחליט שלא לפרסם עוד מודעות מטעם תעשיית דלקי מאובנים. בהודעה שפרסם העיתון נאמר, "החלטתנו מבוססת על כך שבמשך עשרות שנים, רבים בתעשייה הזאת מתאמצים למנוע מממשלות ברחבי העולם לנקוט פעולה משמעותית בתחום האקלים". יחסי המוזיאון הבריטי עם BP ייבחנו מחדש בשנה הבאה. תהיה זו הזדמנות למוזיאון להפגין מנהיגות באמצעות הפסקת עסקת החסות.

לקריאת פוסטים של אנשים שהחליטו שלא להביא ילדים לעולם בגלל משבר האקלים הקדשתי שעות רבות מכפי שהייתי רוצה להודות. הפוסטים האלה מבטאים מידות שונות של פחד, ייאוש, מחויבות פוליטית, סולידריות וחרדה, וגם דאגה לילדים שכבר נולדו. מישהי כתבה:

תמיד חשבתי שיהיו לי ילדים, אבל כבר הרבה שנים אני מיואשת מהעתיד שלנו בגלל [מחדלי] הממשלות בנושא שינוי האקלים [...] אני אוהבת ילדים וזה גורם לי עצב עמוק, אבל לא הייתי רוצה להביא ילד לעולם שאני רואה שיהיה מלא באסונות, הרס, רעב ומלחמות... השמדה מוחלטת. אני מבועתת ממה שיקרה לכוכב הלכת שלנו בעוד שנים ספורות.

"המדע ברור", כתב מישהו אחר, "אנחנו עומדים לחזות בהשמדה של כל מה שאנחנו אוהבים בגלל משבר האקלים. לאור העובדות האלה אני חש שאינני יכול לקבל את בואו של בן אנוש תמים לעולם הזה". פטליזם כזה מדאיג את מדעני האקלים, ורבים מהם מתקשים להבהיר לציבור כי לפי המתרחש בעולם ולפי הנתונים הסיכונים אמנם מאיימים מאוד, אבל הסתברות מדעית אינה תחזית. אף אחד מן התרחישים שהמדענים התוו איננו בלתי נמנע; הם מסתברים יותר או פחות, לפי מה שנחליט לעשות היום. אין זאת אומרת שקיימת נוסחה ברורה לחישוב השפעתה של כל מולקולת פחמן: מערכת האקלים היא מערכת סטוכסטית וכאוטית, ויש בה נקודות סף שהמדענים אינם יודעים בהכרח לזהות מתי עוברים אותן. איש אינו יודע מה קורה כאשר כמות כזאת של פחמן נכנסת לאטמוספירה של כדור הארץ במשך זמן קצר כל כך. אפילו השפעות הפחמן שכבר שוחרר אינן ידועות. על פי מחקר אחד שזכה לתפוצה רחבה, יש סיכוי של 13 אחוזים שהתחממות של מעלה וחצי עד סוף המאה היא כבר בלתי נמנעת. אבל פירוש הדבר הוא שיש סיכוי של 87 אחוזים שהתחממות כזו **אינה** בלתי נמנעת. אלה נתונים שכל אחד עשוי לפרש לפי נטיית ליבו, כחדשות טובות או כחדשות נוראות.

אני חוששת אפילו להזכיר את המונח אי-ודאות באותה נשימה עם מדע האקלים, משום שמכחישי אקלים ושאר מזיקים, במיוחד כאלה שממומנים על ידי תעשיית דלקי המאובנים, נאחזים באי-ודאות כסיבה לעיכוב כל פעולה. אבל אני חושבת שראוי לנסות להבין את מדע האקלים כמיטב יכולתנו. הוא אינו דומה לרוב המדעים האחרים, שנוטים להתקדם באמצעות חיזוי דרכי פעולתן של תופעות טבעיות ועריכת ניסויים לבחינת איכות החיזוי. חוק מדעי יחזה את התוצאה במדויק, בכפוף לתנאי פתיחה מסוימים: היכן תנחת אבן אם תשוגר בעוצמה נתונה ובזווית מוגדרת; מה יהיה צבע העיניים של ילדך שטרם נולד. אבל אין עוד כדור ארץ שעליו אפשר לערוך ניסויים. ולכן מדעני האקלים בונים מודלים שמשתמשים בחוקי הפיזיקה הידועים, ואז בוחנים ומשפרים אותם בעזרת נתונים.

את המודלים האלה מעדכנים תדיר כדי לשקף ממצאים חדשים, ואלה עשויים להאיץ את התקדמותנו במסלול מסוים, לבלום אותה או לסבכה. חסרה בהם גם התייחסות לתהליכים, לפעמים כאלה שהחוקרים אפילו אינם מודעים להם. מדענים מתקשים למשל למדל את ההיזון החוזר של מחזור הפחמן, ושם עלולות להימצא הפתעות רעות מאוד. ויש להתייחס גם למהירות הכרייה והשריפה של דלקי המאובנים ב-150 השנים האחרונות, שהביאה לעלייה בקצב בלתי נתפס בריכוזי הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה. הממצאים הגיאולוגיים מראים שריכוזים גדלים של פחמן דו-חמצני באטמוספירה של כדור הארץ גרמו בעבר ל"אירועי התחממות קיצוניים" ולאסונות אקולוגיים. בעידן ההתחממות שבין הפלאוקן לאאוקן (Paleo-Eocene Thermal Maximum), כאשר רמות הפחמן עלו בחדות והטמפרטורות נסקו עד שמונה מעלות צלזיוס, העלייה אל השיא נמשכה בין 10,000 ל-20,000 שנה. והקצב הזה נחשב מהיר ביותר. קצב השינוי הנוכחי חסר תקדים.

מדענית האקלים קייט מרוול אמרה לאחרונה:

מדי יום אני מתבוננת בשינויי אקלים במחשב, על כוכב לכת מלאכותי שאני יכולה לערוך עליו ניסויים. אבל שינוי האקלים אינו מתרחש בכוכב לכת מלאכותי; הוא מתרחש בכוכב הלכת שלנו, בעולם שאנחנו בנינו. למודל אקלימי אי-אפשר להכניס את בשאר אל-אסד. למודל אקלימי

אי-אפשר להכניס את המורשת הקולוניאליסטית. מגמת ההתייבשות שראינו באזור הלבנט מקיימת יחסי גומלין עם העולם שבנינו בפועל. את שינוי האקלים [...] אי-אפשר לנתק מן המורכבויות של החברה האנושית.

המורכבויות הללו עלולות להשפיע על טבעו ועל היקפו של האסון. כל זה פירושו שקשה מאוד לחזות את השלכות התחממות האקלים. הפסימיות אולי מוצדקת, אבל לא הפטליזם; העתיד לא נכתב עדיין. הברירה הממשית העומדת בפנינו איננה אם לאכול בשר או להחליט כמה ילדים נביא לעולם, אלא להבין כיצד אפשר לחולל שינויים מבניים עמוקים ומהירים, שבלעדיהם שום בחירה אישית לא תשנה דבר. כפי שאמרה לי לא מזמן מדענית אקלים אחת: "שתזדיין התקווה". היא כעת בהיריון שני.

כשהבן שלי נולד, השפה נעלמה. זו הייתה ההרגשה בשעות של הצירים הקשים, כשפניתי פנימה והתרחקתי מהעולם שבחוץ. הפסקתי לחשוב במשפטים, ואז איבדתי את הצירופים, ואז את המילים. בסופו של דבר נדמה היה כאילו הגעתי אל תחתית של באר עמוקה ואפלה: שמעתי קולות נסחפים מטה מבלי שאהיה מסוגלת, אולי מבלי שארצה, להשיב להם. לא פחדתי. פשוט הייתי במקום אחר, והייתי עסוקה מכדי להתייחס לכל הרעש הרחוק הזה. אני זוכרת רגע אחד מסוים של מודעות חריפה לכך שמחשבותי - אותה מחשבה מודעת יומיומית המדברת אל עצמה ואל אחרים, אותו עצמי שבו השפה קולנית - צפה כמו רפש מעל לאגם האפלה העצומה והעשירה שבה שקדתי כעת על ציריי, עולם פנימי אילם של תחושות ודחפים שעד אז לא היה נגיש לי מעולם. היו לי שני עצמי בעת ובעונה אחת. תודעה כפולה. ידעתי שבמקרה הצורך אוכל לדבר לאנשים סביבי, אבל הכול שם נראה טיפשי וקטן כל כך. הנחתי לזה.

מאוחר יותר אני זוכרת שהייתי מותשת, והתבוננתי החוצה בשמיים האפורים, והבנתי שחלף זמן וסערה התחוללה. חשבתי שלא אוכל לדחוף עוד. ואז דחפתי. ואז דחפתי שוב. ושוב. ואז הגיע רגע שאותו אני יכולה לתאר רק כהתאפסות - כך הרגשתי, כאילו איבדתי את ההכרה ואז התעוררתי לחדר, נשטפתי חזרה אל תוך עצמי, והבן שלי הגיע.

בפעם הראשונה שבה קראתי סיפור לידה שתיאר אותה כמפגש עם המוות, אני זוכרת שחשבתי לעצמי שזה לא היה כך בכלל - אני לא הייתי מוכנה להתפרק. הייתה לי עבודה לעשות. אבל את התביעה התקיפה להוציא את התינוק לא יכולתי לנתק מן הרושם שנקלעתי לתוך משהו גדול בהרבה מעצמי, ושתחושת העצמי שלי הולכת ונפרמת, ושכדי לצאת מהצד השני אצטרך לעשות את כל הדרך. אולי כך מרגישים כשמתפרקים לחתיכות. אולי צריך לסכן את החיים כדי לתת חיים.

אני יכולה להבין למה יש מי שרואה בהבאת ילדים לעולם פנייה אל המוות - שותפות פושעת בריקוד המוות של קפיטליזם הדלקים הגלובלי. אבל מבחינתי, הבאת ילד לעולם הייתה התחייבות לחיים, והתחייבות לאפשרויות הגלומות בעתיד אנושי בכוכב הלכת המתחמם שלנו. פירושה הוא ויתור על כל

יומרה לטוהר מוסרי, ולא כי שום דבר אינו חשוב, אלא כי יש דברים שיש להם חשיבות. "קשה להישאר פתוחה ורוצה", כותבת לואיז ארדריק. "לעיתים קרובות במהלך הלידה צריך להילחם באינסטינקט להתנגד לכאב, ובמקום זאת לאמץ אותו בשתי ידיים, לנוע לעברו, לעבוד עם מה שכואב".

המחשבה שנצליח להגביל את ההתחממות הגלובלית מתחת לשתי מעלות צלזיוס הולכת ונעשית מופרכת יותר. ואפילו אם נצליח להשאיר אותה מתחת למעלה וחצי, בהתאם ליעד שקבעו המדינות החתומות על אמנת פריז - שכמעט כולן חרגו מזמן מתקררות הפליטה הלא-מחייבות שלהן - עדיין נחוה שיבושים אקולוגיים וחברתיים קשים. האקלים שיש לנו כרגע - שבו אנשים מתמודדים עם כשל יבולים הרסני, עם שריפות, הצפות ומחסור במים; שבו הדגה קורסת והמאביקים נעלמים והאביבים הולכים ודוממים; שבו מיליונים נעקרים מבתיהם בתנועת ההגירה האנושית ההמונית ביותר מאז עידן הקרח האחרון - הוא ככל הנראה האקלים הטוב ביותר לשגשוג האדם שנזכה לראות בימי חיינו. הכול עוד ישתנה. אפילו התרחישים האופטימיים ביותר גדושים אי-ודאות ופוטנציאל אסונות, אבל טמונה בהם גם האפשרות לתחושת עתיד מחודשת.

לפני שנכנסתי להיריון, בן הזוג שלי ואני ניסינו לנתח את המשמעות האתית של הבאת ילד לעולם בתקופה כזאת. מה הסיכון לעולם, לילד, לנו? האם הסיכון ראוי, והאם החלופה היא סיכון מסוג טוב יותר או פחות? בסופו של דבר הגענו למסקנה שמבחינתנו, הימנעות מהבאת ילד לעולם לא תהיה תגובה חזקה או משמעותית במיוחד למציאות האקלים המשתנה; בכך רק נאפשר להיגיון הרעיל של טביעת הרגל הפחמנית לעצב את תחושת האפשר שלנו.

"מקסימום שניים", הבטיח הנסיך הארי לקוראי ווג הבריטי, בעקבות החישוב המורה להחליף את עצמך ולא יותר. רק אחד, הפציר ביל מקיבן; כוכב הלכת צריך פחות מאיתנו. אף לא אחד, אמרה דונה הראוויי, שדחקה בנו לדמיין קשרים שמעבר לזה הביולוגי, כי יש כבר רבים מדי מאיתנו. אף לא אחד עבורך, אומרים האקו-פשיסטים, או עבורך, או עבורך, או עבורך. זה ההיגיון המוסרי של טביעת הרגל הפחמנית, המדללת אותנו למוות.

אני מאמינה באפשרות של אנושות משגשגת על פני כוכב הלכת, מתוך הכרה בחסמים העמוקים הקיימים כבר ובסכנות העמוקות - שאינן מתחלקות בינינו שווה בשווה - שמעמידה בפנינו הקטסטרופה האקולוגית. יש הרואים בכך עמדה נאיבית, אבל החלופות מבטיחות רק עתיד מפלצתי. אני חייבת להאמין שיש דרכים שבהן הילדים של היום יוכלו ללמוד לחיות את חייהם בשמחה כלשהי, יהיה אשר יהיה. זה לא אומר שאת או אתה מוכרחים להביא לעולם ילד ביולוגי משלכם. הנקודה היא שאף אחד לא צריך להחליט בשביל אחרים אם עליהם לפרות ולרבות. לא צריך ללדת כדי להאמין בהיתכנות של עתיד אנושי.

"האם זה עדיין בסדר להביא ילדים לעולם?" נדמה לי שבעולם שבו חיינו שזורים ומסובכים זה בזה ותלויים הדדית בדרכים שאנחנו רק מתחילים להבין, זו איננה השאלה הנכונה. שאלה כזאת עלולה לבלבל בין סוכנות ובין כוח, ברגע שבו הרבה מאוד מונח על כף המאזניים. כפי שכתבו מדעני אקלים ב-*Nature* בנובמבר 2019, מהראיות המצטברות עולה כי ההסתברות לנקודות מפנה אקלימיות גבוהה יותר

מכפי שסברו בעבר, והן צפויות להתרחש ברמות נמוכות יותר של התחממות גלובלית. אם נגזר עלינו **מטבענו** לשרוף את משאבי כוכב הלכת באותו קצב שבו עשינו זאת ב-150 השנים האחרונות, הסיפור נגמר; אבל אם **מערכות** אנושיות הן שעושות זאת, יש לנו סיכוי. הציוויליזציה האנושית המודרנית מעולם לא ניסתה לחיות באופן שבאמת יהיה בר קיימא: לעיתים רחוקות בלבד אנחנו מצליחים להשתחרר מן החשיבה הבינארית שמעמידה את בני האדם כנגד שאר הטבע.

העתיד תמיד יהיה נורא ונפלא יותר משנוכל לדמיין. כיצד ייראה משבר האקלים בעוד עשר, עשרים או חמישים שנה? אין לדעת. באיזו מהירות נוכל לפטור את העולם כולו מפליטות הפחמן? אין לדעת. האי-ודאות הזאת מעוררת אימה נוראה, וגם פותחת פתח לתקווה. לא תקווה כוזבת שכלכלות העולם, המונעות מכוח דלקי המאובנים, יוכלו להמשיך בעסקים כרגיל או שהאומות המתועשות יוכלו להוסיף ולקיים את תנאי הנוחות, הפזרנות והביטחון היחסי שלהן; אלא תקווה שתיתכן פריחה אנושית בנסיבות חסרות תקדים, שעדיין איננו יכולים להעלותן בדמיוננו.

מיהן קְרִיקָט היא סופרת אורחת במחלקה למדעי החיים באוניברסיטת קולומביה. מאמר זה פורסם לראשונה בגיליון מס' 42 של *London Review of Books* במרץ 2020.
תרגום: יניב פרקש
